

Verslag van het Orgelfestival Holland

Alkmaar
17 - 25 juni 2005

Wim van der Ham feliciteert Lubbert Gnodde met het behalen van de eerste prijs (Rabobank Alkmaar-prijs) met predikaat "Cum Laude". Daarachter de winnares van de tweede prijs (Flentrop-prijs) de Finse Riikka Viljakainen en de derde prijswinnaar de Fin Christiaan Ahlskog.

Internationaal Schnitger Orgelconcours
www.schnitger.nl

Inleiding

Van 17 tot en met 25 juni 2005 stond de Alkmaarse Grote Sint Laurenskerk in het teken van het orgelfestival, dat sinds 1991 voor de achtste keer werd georganiseerd door de stichting Internationaal Schnitger Orgelconcours.

Het festival bestond uit een concours, een orgelwandeltocht, concerten en een academie met lezingen en masterclasses en tentoonstelling van kunstwerken van scholieren.

1. Concours

Het concours werd voor de zesde keer gehouden. Deze keer hadden maar liefst 48 kandidaten een geluidsdrager ingezonden met hun vertolking van werken van J.S. Bach, J.P. Sweelinck en D. Buxtehude. Dat waren er dertien meer dan bij de vorige editie. Twaalf van hen werden toegelaten tot het concours. De selectiejury bestond uit Frank van Wijk (organist van de Ruïnekerk te Bergen), Theo Jellema (orgeldocent in Groningen en Arnhem) en Pieter van Dijk (stadsorganist van Alkmaar en orgeldocent in Amsterdam en Hamburg).

Op dinsdag 14 juni werden de kandidaten ontvangen in de Grote Kerk en werd de loting voor de eerste ronde verricht. De aanvankelijk geselecteerde kandidaat Gijsbert den Hertog bleek wegens examenverplichtingen verhinderd te zijn en helaas leek ook de aangewezen vervanger niet te kunnen komen.

Voorzitter Leen Spaans en bestuurslid Bertus Bakker berekenen de jury uitslag

Vrijdag 17 juni om half vier nam de eerste concoursdeelnemer, de Japanner Naoya Otsuka, plaats achter de speeltafel van het grote orgel. Het fraaie weer en de vrijdagse Kaasmarkt hadden veel toeristen naar de stad getrokken. Velen maakten van de gelegenheid gebruik om een korter of langer bezoek aan de Grote Kerk te brengen. Gemiddeld zo'n 60 toehoorders volgden de verrichtingen van de eerste drie kandidaten. De concoursdeelnemers werden onzichtbaar voor de jury via de buitenzijde van de kerk naar het orgel gebracht en weer weggeleid. De jury bestond uit de organisten: Hans Fagius (Zweden), Bernard Focroulle (België), Kay Johannsen (Duitsland), Kei Koïto (Japan/Zwitserland) en Jan Raas (Nederland).

Drie kandidaten wachten in spanning op de uitslag van de jury

De kandidaten konden zelf de volgorde bepalen waarin zij de drie composities lieten horen. Twee van de werken waren voorgeschreven. Voor het derde werk konden zij een keuze maken uit een drietal koraalbewerkingen uit het "Orgelbüchlein" van J.S. Bach, namelijk: *Der Tag der ist so freudenreich* (BWV 605), *Das alte Jahr vergangen ist* (BWV 614) en *Wenn wir in höchsten Nöthen sein* (BWV 641). De voorkeur van de meeste organisten ging uit naar het laatste koraal.

Daarnaast stonden op het programma de *Triosonate No VI in G-dur* (BWV 530) van J.S. Bach en het *Preludium in g moll* (BuxWV 149) van D. Buxtehude. Vrijdagavond werd vervolgd met het tweede kwartet kandidaten en op zaterdag sloten de laatste vier deelnemers de eerste ronde af.

Tijdens de sessies van de eerste ronde waren er steeds zo'n 30 à 40 toehoorders aanwezig. De juryleden gaven onafhankelijk van elkaar elke kandidaat een "rapportcijfer" (van 10 tot 100). Nadat deze waarderingen waren geteld, kon rond half een aan de kandidaten in de consistoriekamer worden meegedeeld wie van hen naar de volgende ronde door zouden gaan. Hierna vond de loting plaats voor de tweede ronde.

Voor de tweede ronde op dinsdagavond 21 juni hadden zich in het transept van de kerk zo'n 70 toehoorders verzameld. Tijdens deze ronde bespeelden de deelnemers het oude Van Covelens-orgel. De spits werd afgebeten door de Duitse Susanne Bornholdt. Op het programma stond *Erbarm dich mein, O Herre Gott* van J.P. Sweelinck en een *Fantasia* naar keuze van A. van Noordt. Klapstuk van de avond was echter de speciaal voor het concours geschreven compositie *Spiegel* van het Belgische jurylid Bernard Focroulle.

Het was ruim elf uur alvorens de voorzitter kon medelen wie de drie finalisten zouden zijn. De eindronde zou gaan tussen onze landgenoot Lubbert Gnodde, de Fin Christian Ahlskog en zijn landgenote Riikka Viljakainen.

Het Van Covelens-orgel

Op vrijdag 24 juni vond de finale plaats. De finalisten startten allen op het koororgel met een intavolatie van *La déploration de Johannes Ockeghem* door Josquin des Prez. Onzichtbaar voor de jury verplaatsten daarna de organisten zich naar het grote orgel alwaar Bachs *Schmücke dich, o liebe Seele* (BWV 654) en een keuze uit diens *Concerto in d* (BWV 596) of *Concerto in a* (BWV 593), beide naar A. Vivaldi, werden uitgevoerd. Het laatste werk was de *Tocatta Settima* van G. Muffat. Elk concert duurde zo'n drie kwartier. Zo'n 100 toehoorders volgden de verrichtingen van de finalisten.

Het was ruim half twaalf toen de voorzitter kon medelen dat onze landgenoot Lubbert Gnodde de eerste prijs (Rabobank Alkmaar-prijs) van € 5.000,- in de wacht had gesleept. Het bleek dat de jury bijzonder onder de indruk was van de prestaties want alle drie de finalisten behaalden een score van ruim 80 punten. Lubbert Gnodde kreeg van de jury het predikaat "cum laude". Het was voor de tweede keer dat een Nederlander met de hoogste eer ging strijken, nadat in het vorige concours Pieter-Jelle de Boer de hoogste onderscheiding ten deel was gevallen. Gnodde kreeg van de jury in alle drie rondes de hoogste waardering.

De tweede prijs was voor de Finse Riikka Viljakainen en haar landgenoot Christian Ahlskog legde beslag op de derde prijs. De tweede prijs (Flentrop-prijs) was € 2.500,- groot en de derde (Van Hagerbeer-prijs) € 1.000,-.

De prijzen werden uitgereikt door de heer Meijer, wethouder van de gemeente Alkmaar. Ook de toehoorders konden hun visie geven. De publieksprijs, vernoemd naar het in 2004 overleden bestuurslid Izaak Kingma, ging in de vorm van een boek over J.P. Sweelinck naar Lubbert Gnodde.

Van belang is het educatief aspect van het concours. Op verzoek van het festivalbestuur schrijft ieder jurylid een persoonlijk rapport over het spel van elke kandidaat. Een kandidaat,

die in de finale speelt en dus in drie rondes drie keer heeft gespeeld voor vijf juryleden, ontvang na afloop van het concours 15 rapporten over zijn spel. Daarin treft hij zowel waarderingen aan als opmerkingen ter verbetering. De kandidaten hebben veel waardering voor deze vorm van uitvoerige feedback op hun spel.

2. Orgelwandeltocht

Op zaterdagmiddag 18 juni startte in de Grote Sint Laurenskerk een wandeltocht door de Alkmaarse binnenstad langs vier historische orgels, waarbij Frank van Wijk als gids/organist optrad. Voor deze festivalactiviteit bestond wederom een ruime belangstelling (ca. 50 deelnemers, waaronder ca. 12 van de academie).

De wandelaars ontvingen een programmablad waarin behalve de te spelen werken ook beschrijvingen en disposities van de te bezoeken instrumenten alsmede een overzicht van de gebruikte registraties waren opgenomen, zodat de deelnemers zich een duidelijk beeld konden vormen van klank, historie en bouw van deze orgels. De tocht startte rond 13.30 uur bij het Van Covelens-orgel (1511), waar, na een korte uitleg over dit unieke instrument, een bespeling volgde met muziek van Jan van Lublin, Gerhardus Scronx, Jan Pietersz. Sweelinck en diens leerlingen. Hierna werd het grote Van Hagerbeer/Schnitger-orgel (1646/1725) uitgebreid toegelicht en gedemonstreerd aan de hand van werken van Dietrich Buxtehude en Johann Sebastian Bach. Vervolgens zette de lange stoet zich in beweging richting Lutherse kerk alwaar, na uitleg, op het fraaie Müller(?) -orgel uit 1755 muziek klonk van Christian Ritter en Johann Pachelbel.

De Kapelkerk met het Müller-orgel uit 1762 kon na de recente restauratie weer worden aangedaan. Tegen 16.00 uur werd de Remonstrantse kerk aan het Fnidsen bereikt, waar op het Strumphler-orgel uit 1792 muziek van J.S. Bach en W.A. Mozart gespeeld werd.

Nadat er vragen waren beantwoord en de speeltafel van het Strumphler-orgel kon worden bezocht, werd deze zeer geslaagde wandeltocht onder het genot van koffie/thee rond 17.00 uur afgesloten. Verslaggever Kees van Dalsum van het Noordhollands Dagblad maakte de wandeltocht mee en schreef er in de Alkmaarsche Courant van 20 juni een enthousiast verslag over onder de kop: "Eeuwenoude orgels behouden klank."

3. Zondag

Waarschijnlijk vormde het hete weer een belemmering voor velen om de schreden te richten naar de Vesperdienst in de Grote Sint Laurenskerk. Slechts een handjevol mensen aanhoorden de teksten van dominee dr. Harry C. Donga uit Amsterdam die in zijn lezing aandacht schonk aan muziek in de bijbel, dit naar aanleiding van Daniëls tekst over de drie jongelingen in de vuuroven. Pieter van Dijk omlijstte de teksten met orgelwerk van H. Scheidemann op het koororgel.

Na de dienst togen bestuursleden, echtgenoten, juryleden, concours- en academiedeelnemers naar de Lindengracht alwaar een rondvaartboot gereed lag voor een tocht door de Alkmaarse grachten en met name onder de zeer lage Alkmaarse bruggen door. De tocht werd aangeboden door het Alkmaarse gemeentebestuur.

Tijdens het hierna volgende diner in het restaurant Sonneveld dat werd aangeboden door het Festivalbestuur, heette de voorzitter Leen Spaans de academiedeelnemers welkom. De oudste deelnemer aan de academie, tevens voor de zesde keer aanwezig bij het festival, de Engelsman mr. Peter Noble, maakte zich tot tolk van de academiedeelnemers toen hij het

bestuur dank zegde voor het diner. Zijn woorden werden in het Nederlands vertaald door de Oostenrijkse en in Amsterdam studerende concoursdeelnemer David Boos.

4. Academie

Parallel aan het concours vond de academie plaats, een educatief trefpunt voor beroepsorganisten, studenten en gevorderde amateurs. De deelnemers hadden werken voorbereid uit de volgende repertoirelijst:

A. van Noordt	6 Fantasias
J.P. Sweelinck	Toccata naar keuze, Onder een linde groen, Est-ce Mars, Mein junges Leben hat ein End, Ik voer al over Rein
N. Bruhns	Praeludium in e (larger and smaller)
J.S. Bach	3 Choralpartitas BWV 766, 767, 768 , Triosonaten III BWV 527 , VI BWV 530 en Prelude and Fugue in e moll BWV 548

In totaal hadden zich 15 deelnemers voor de academie gemeld afkomstig uit Hongkong, Engeland, Rusland, Oostenrijk, Italië, Canada, Japan, Hongarije en Nederland.

Docenten waren Pieter van Dijk, Theo Jellema, Frank van Wijk, Hans Fagius en Kay Johannsen. Na gezamenlijke ochtendsessies in de Grote Sint Laurenskerk op maandag, dinsdag, woensdag, vrijdag en zaterdag werd 's middags de groep opgesplitst in tweeën om

Theo Jellema geeft aanwijzingen tijdens de Masterclass op het Müller-orgel van Beverwijk

onder leiding van Theo Jellema of Pieter van Dijk af te reizen naar Medemblik, orgel Pieter Backer 1671, Beverwijk (Nederlandse Hervormde kerk, orgel Christian Müller 1756) of de Kapelkerk in Alkmaar, orgel Christian Müller 1762. Het rooster was zodanig ingericht dat iedere deelnemer uitvoerig kon kennismaken met elk van deze instrumenten en met de werkwijze van de docenten. De hele donderdag werd doorgebracht rond het pas teruggeplaatste en gerestaureerde Garrels-orgel 1742 in Purmerend (Sint Nicolaaskerk) onder leiding van Jan Jongepier, Theo Jellema en Pieter van Dijk.

De academiedagen begonnen om 9.00 uur met lezingen en demonstraties door docenten en juryleden. Het stevige lesprogramma belette de deelnemers echter niet na de avondconcerten nog het festivalcafé “Het Gulden Vlies” te bezoeken. Ondanks de lange dagen waren de cursisten bij de inleidingen opvallend present. De Engelstalige lezingen hadden de volgende inhoud:

Maandag:

Lecture/demonstration door Pieter van Dijk

Dutch Organ History – “Anthoni van Noordt’s Tablature book of 1659: the axis of tradition and progress”,

Dinsdag:

Lecture door Hans Fagius “Aspects on symbolism in the organ works of J.S. Bach”

Woensdag:

Lecture door Kay Johannsen “Bachs Orgelchoräle der Neumeister-Sammlung”

Donderdag:

Lecture/demonstration door Jan Jongepier “Dutch Organ History – “The North-German Invasion of the Dutch Republic in the 18th Century”

Zaterdag:

Lecture door Frank van Wijk and demonstration door Theo Jellema

Dutch Organ History – “Beautiful organs, skillful town-organists, but no repertoire / the use of the organs in Holland during the first half of the 18th century.

Ter afronding van de academie presenteerden de cursisten zich zaterdagavond 25 juni in een openbaar avondconcert op de beide orgels in de Grote Sint Laurenskerk met werken van J.S. Bach, N. Bruhns, A. van Noordt en J.P. Sweelinck. De directe voorbereiding van het concert vond 's middags plaats onder begeleiding van academiemedoenten Pieter van Dijk en Theo Jellema. Het concert werd bezocht door 80 toehoorders; na afloop ontvingen de deelnemers tijdens een fleurige ceremonie hun diploma's uit handen van voorzitter Leen Spaans.

5. Concerten

Op zaterdag 18 juni werd het festival officieel geopend met een concert door Concerto d'Amsterdam onder leiding van dirigent Pieter-Jelle de Boer (winnaar van het concours van 2003) met Patrick van Goethem als countertenor en Pieter van Dijk aan het grote orgel. Het programma bestond uit: de *Suite I* (BWV 1066), het *Concerto in G* (BWV 571) en het *Preludium en Fuga in c* (BWV 546)

van J.S. Bach en het *Concerto Grosso in d* Opus 3/11 (RV 565) van A.

Vivaldi. Het hoogtepunt van de avond

was echter zonder twijfel de

uitvoering van Bachs Cantate *Geist und Seele wird verwirret* (BWV 35)

voor orkest, countertenor én het grote

orgel. Voorafgaand aan het concert

had organist en jurylid Jan Raas een

toelichting op het programma

gegeven en gememoreerd dat een

cantate-uitvoering zoals in de Bachs

tijd zelden meer voorkomt. Veelal

wordt nu een kistorgel gebruikt waar

in de tijd van Bach het grote orgel

werd ingezet. Maar koor en orkest

bevonden zich toen op de orgelgalerij. Om de goede samenwerking tussen orkest en organist

te bewerkstelligen droeg organist Pieter van Dijk een koptelefoon terwijl hij ook via een monitor in visueel contact stond met het podium onder het orgel.

Voorafgaand aan de toelichting van Raas werd het festival officieel geopend door de

Alkmaarse wethouder S. Binnendijk. In zijn toespraak benadrukte hij het onschatbare belang van de twee monumentale orgels in de Grote Sint Laurenskerk.

Het Concerto d'Amsterdam o.l.v. Pieter-Jelle de Boer

Maandag 20 juni waren zo'n 40 mensen aanwezig bij het concert van de Japanse organiste Kei Koito en de Belg Bernard Focroulle. Koito speelde op het Van Covelens-orgel een werk van Ivo de Vente en van Eric Gaudibert *Jetée/Jetty (Work in progress I)*. Van deze laatste

componist speelde zij nog twee vervolgc composities onder dezelfde titel op het grote orgel en daarnaast op dit orgel nog werk van Buxtehude en J.S. Bach. Focroulle startte op het Van Covelens-orgel met vier versetten van H. Scheidemann en hij sloot op het grote orgel af met werken van D. Buxtehude, J.S. Bach alsmede een Toccata van eigen hand.

Woensdag 22 juni beluisterden zo'n 60 mensen het orgelconcert van de Duitse organist Kay Johannsen en de Zweed Hans Fagius. Johannsen speelde op het koororgel een vrije improvisatie en op het grote orgel werken van J.S. Bach. Fagius bespeelde alleen het Hagerbeer/Schnitger-orgel met werken van J.A. Reinken, J.N. Hanff en J.S. Bach. En verder hield hij een nieuwe compositie uit 2005 van Staffan Storm ten doop.

Donderdag 23 juni waren de academiemedelneemers de gehele dag in Purmerend alwaar 's avonds Jan Jongepier een concert verzorgde in de Koepelkerk. In de Grote St. Laurenskerk trad het Turkse ensemble Tombaz op tezamen met organist Jan Raas. Het lichtvoetige programma met een combinatie van westerse en oosterse, van klassieke en licht-moderne muziek trok slechts zo'n 60 bezoekers. Helaas wisten slechts een handjevol Turkse landgenoten de weg naar de kerk te vinden.

Jurylid Kay Johannsen na zijn concert op het Van Covelens-orgel

De twee kaasmarktconcerten op vrijdag 24 juni werden verzorgd door Jan Raas. Op zijn programma stond een anonieme Spaanse compositie, een preludium van Bach en het Pax Vobiscum van S. Karg-Elert. Daarnaast speelde Raas een improvisatie en hield hij zijn Tango voor Mineke ten doop. Zijn echtgenote, aan wie dit werk was opgedragen, woonde het concert bij.

Het Festival werd op zaterdag 25 juni afgesloten met een concert door drie deelnemers van de academie en na de pauze een kort concert van de concourswinnaar Lubbert Gnodde. Zo'n 60 mensen beluisterden werken van Bach, Sweelinck en Van Noordt. De voorzitter dankte tot slot alle deelnemers persoonlijk.

6. Internetproject

Parallel aan het echte festival was er via www.schnitger.nl ook sprake van een virtueel festival. Behalve de hele programmering, biografische gegevens van de deelnemers, de docenten en de juryleden was er ook een dagelijkse fotoreportage van de festivalactiviteiten. Fotografen waren de bestuursleden Henk Pruis, Paul Stoop en Leen Spaans. Webmaster Koen Janse de Jonge zorgde er alle dagen voor, dat de ochtend na de vorige avond de reportages waren te zien via het internet op de website van de stichting (www.schnitger.nl). Uit de reacties van de deelnemers mag worden opgemaakt, dat deze service zeer werd gewaardeerd. Op deze wijze konden familieleden en kennissen ver weg de sfeer mee proeven van ons festival. Dagelijks werd de website door enkele honderden belangstellenden bezocht.

7. Onderwijsproject

Tijdens het festival was een tentoonstelling te bezichtigen van 39 linosneden gemaakt door leerlingen van klas 5 atheneum van het Heerhugowaardse Trinitas College. De leerlingen hadden zich in hun werk laten inspireren door de zeven panelen De Werken van Barmhartigheid van de Meester van Alkmaar, gemaakt in 1504. Het originele middeleeuwse werkt hangt thans in het Rijksmuseum.

Een van de inzendingen van het onderwijs-project

8. Tot slot

Het bestuur kijkt terug op een geslaagd festival. Het concours was van een buitengewoon hoog artistiek niveau en er was grote waardering van de deelnemers, zowel de kandidaten van het concours, de juryleden als de deelnemers aan de academie. Het aantal toehoorders was helaas bij de verschillende onderdelen van het festival behoorlijk kleiner dan bij voorgaande gelegenheden. Leen Spaans sloot met dit festival zijn bestuurslidmaatschap af, waarmee hij de Stichting Internationaal Schnitger Orgelconcours sinds 1993 als voorzitter heeft gediend.

Het eerstvolgende festival zal worden gehouden in 2007, dan onder voorzitterschap van Wim van der Ham.

Informatie over alle activiteiten van de Stichting Internationaal Schnitger Orgelconcours is te lezen op de internet site: www.schnitger.nl.

